Одлуком Наставно-научног вијећа Економског факултета Пале, Универзитета у Источном Сарајеву, број 898/19 од 23.4.2019 године, именована је Комисија за оцјену и одбрану урађене докторске дисертације кандидата мр Горана Балотића под насловом "Стратегијске концепције и инструменти системског унапређења конкурентности предузећа у Босни и Херцеговини"

(у даљем тексту: Комисија)[1] у сљедећем саставу:

1. Др Радомир Божић, редовни професор, ужа научна област Рачуноводство и Пословне финансије, Економски факултет Пале, предсједник,

2. Др Љиљана Максимовић, редовни професор, ужа научна област Општа економија и привредни развој, Економски факултет Крагујевац, ментор, и

3. Др Младен Ребић, ванредни професор, ужа научна област Теоријска економија, Економски факултет Пале, члан.

Комисија је прегледала и оцијенила докторску дисертацију и о томе подноси Наставно-научном вијећу Економског факултета Пале, Универзитета у Источном Сарајеву сљедећи

И З В Ј Е Ш Т А Ј
о оцјени урађене докторске дисертације

1. Значај и допринос докторске дисертације са становишта актуелног стања у одређеној научној области – Теоријска економија
Предмет докторске дисертације кандидата мр Горана Балотића је анализа и утврђивање основних узрока неконкурентности највећег броја предузећа у БиХ, уз објашњење колико та предузећа сама доприносе свом неконкурентном положају, а колико је он детерминисан нестимулативним пословним окружењем. У том контексту, истраживањем се настојало утврдити на којим принципима фирме у БиХ доносе одлуке и врше изборе који се тичу индустрија у којима ће се такмичити, производа којима ће конкурисати и потрошача којима ће се обраћати. У композиционо-структурном смислу дисертација се састоји од ретроспективног, аналитичко-експерименталног и перспективног дијела. У ретроспективном дијелу рада елаборирана је феномен конкурентности са теоријског и друштено-историјског аспекта, као и са позиције актуелности и релевантности теме у данашњем тренутку. У условима динамичних промјена и неизвјесности на глобалном тржишту питање конкурентности добија на значају имајући у виду, прије свега, убрзани технолошки напредак, уклањање трговинских баријера, те јачање конкуренције које доводи до тога да, на глобалном нивоу, понуда постаје све већа, док тражња биљежи тенденцију стагнације и пада. Формула за успјех у данашњем глобалном окружењу постаје све компликованија, али је њен значај утолико већи, као и императив конкурентног понашања. У том контексту важно је разумијевање концепата и принципа конкурентности, који се посматрају из макроекономског и, прије свега, из микроекономског угла. Концепција конкурентности је универзална концепција унутар које су развијени посебни аналитички инструменти и стандарди који се примјењују за све нивое анализе конкурентности. Овдје су разматрани основни инструменти анализе као што су: Портеров дијамант, као инструмент анализе националне конкурентности; модел пет сила, као инструмент анализе непосредног пословног и индустријског окружења и на крају концепт ланца вриједности, као основни аналитички инструмент за утврђивање достигнутог нивоа конкурентности предузећа. Поред тога, елаборирани су и генератори конкурентске предности, као и генеричке стратегије на основу којих фирма може да

[1]Комисија има најмање три члана од којих најмање један није у радном односу на Универзиету

стекне одрживу конкурентску предност. У том смислу, посебно се наглашавају механизми постизања одрживе трошковне предности, односно механизми који се тичу идентификовања основних фактора који покрећу диференцијацију. Поред анализе конвенционалних стратегија конкурентности у овом дијелу рада су разматране и алтернативне стратегије.

Аналитичко-експериментални дио ове дисертације заснива се на истраживању које се одвијало у двије фазе. У првој фази презентовани су резултати домаћег реалног сектора, са акцентом на домете у спољнотрговинској размјени и анализиран је квалитет националног пословног окружења и системских одредница конкурентности. На темељу секундарних података из девет релевантних међународних извјештаја, попут Извјештаја о глобалној конкурентности Свјетског економског форума из Давоса, Извјештаја о лакоћи пословања Свјетске банке и др., анализиран је 151 оцијењени индикатор, како би се утврдиле слабости, баријере и правци унапређења домаћег конкурентног окружења. За потпунију слику и интерпретацију квалитета домаћег пословног окружења, примјеном benchmark методе, извршена је компарација БиХ, по наведеним индикаторима, у односу на референтне групе земаља ЕУ и ЦЕФТА-е, које су релевантне за БиХ, са становишта укупног обима спољнотрговинске размјене. Примјеном методе главних компоненти идентификовани су они фактори националног пословног окружења који у значајној мјери лимитирају квалитет и одрживост стратегија на нивоу предузећа у БиХ. С друге стране, примјеном одговарајућих економетријских панел модела утврђена је повезаност између конкурентских стратегија домаћих предузећа и реалних макроекономских показатеља у БиХ. Детектовани проблеми су били основ за другу фазу истраживања у раду која је имала за циљ да утврди какав је квалитет конкурентских стратегија које примјењују предузећа у БиХ и у којој мјери се могу повезати са њиховим пословним и конкурентским перформансама. У овом дијелу емпиријског истраживања проведена је анкета на репрезентативном узорку од 71 предузећа у БиХ како би се прикупили релевантни квалитативни подаци из примарних извора. Анализом добијених података и примјеном статистичких метода корелације и хи-квадрат теста потврђене су помоћне хипотезе у раду, по којима предузећа у БиХ своју конкурентност претежно заснивају на компаративним или факторским предностима, цјеновном начину надметања, које није експлицитан избор, улазећи у релативно непривлачне тржишне сегменте услијед неразумијевања преференција потрошача. Добијени резултати истраживања потврђују главну хипотезу у раду да ниво квалитета и конзистентности стратегија предузећа у БиХ има значајан утицај на његове пословне и конкурентске перформансе. Тиме је конструисан модел који показује на који начин предузећа у БиХ, путем измјене и унапређења елемената својих стратегија могу да унаприједе свој конкурентски положај, као и резултате које постижу у свом редовном пословању.

Користећи утврђене резултате истраживања разматрана су могућа рјешења у правцу елиминисања недостатака дијагностификованих фактора неконкурентности предузећа у БиХ, што је заправо и најважнији сегмент перспективног дијела дисертације. У том смислу, дефинисане су кључне мјере институционалне и системске природе које би требало да креирају повољан амбијент за конституисање одрживих стратегија конкурентности на микро нивоу. Идентификоване слабости у формулисању и примјени постојећих стратегија домаћих фирми послужиле су као основ за оквир будућих стратегија конкурентности и активности које би самим предузећима могле да послуже да развију одрживу стратегију конкурисања на тржишту и изграде динамичан пословни модел способан за одржив и профитабилан раст. Примјена наведених стратегија на микро нивоу, уз изналажење латентних извора раста, што претпоставља активну улогу индустрија и државе, може довести до развијања сложенијих извора конкурентске предности који резултирају већом додатом вриједности, што се, на крају, рефлектује и на структуру бруто домаћег производа и извоза и ниво квалитета националне економије.

Захваљујући оваквом приступу кандидат је испунио сврху истраживања која је требало, ослањајући се на постојеће научне спознаје, теоријске концепте и емпиријске чињенице из домена конкурентности, да истражи колики је утицај достигнутог нивоа пословне софистицираности и конкурентских стратегија на конкурентску способност предузећа, а након тога да истражи квалитет постојећих стратегија и принципа конкурентског понашања у предузећима у БиХ и у том правцу формулише правце стратешког реструктурирања који би требало да доведу до унапређења њихове конкурентности. Из свега претходно наведеног, општа оцјена је да је урађена докторска дисертација „Стратегијске концепције и инструменти системског унапређења конкурентности предузећа у Босни и Херцеговини“ важна за менаџере домаћих предузећа, представнике индустријских удружења, привредних комора, као и за ширу академску и стручну јавност, у осмишљавању системских, гранских и појединачних оквира за унапређење и достизање одрживе конкурентности предузећа у Босни и Херцеговини.

2. Оцјена да је урађена докторска дисертација резултат оригиналног научног рада кандидата у одговарајућој научној области

Комисија сматра да је урађена докторска дисертација логичан слијед и резултат професионалног, академског и научног рада и развоја кандидата у области уже научне области теоријска економија, кроз студиј на првом и другом циклусу и кроз досадашњу професионалну, наставну и истраживачку каријеру. Оригиналност рада се огледа у самом избору теме и примијењеној методологији која укључује и провођење властитих емпиријских истраживања у функцији тестирања постављених истраживачких хипотеза.

Основна хипотеза коју је кандидат тестирао на основу истраживања у функцији израде ове дисертације је била: *Недостатак јасног стратегијског усмјерења у неповољном инвестиционом амбијенту кључни је извор неспособности конкурисања предузећа у Босни и Херцеговини.*

Из претходне опште хипотезе кандидат је извео сљедеће помоћне хипотезе:

1) *Институционално окружење и пословна клима умањују способност домаћих фирми да дефинишу и развију софистициране и одрживе стратегије конкурисања.*
   Два основна фактора која узрокују заосталост домаћих фирми у конкурентском смислу су неповољно пословно окружење и низак ниво софистицираности и осмишљености пословних стратегија на нивоу фирми. Неповољно пословно окружење доприноси истрајавању домаћих фирми на традиционалним концептима конкурисања, који се у савременој ери глобалних тржишта релативизују и одбацују. Застарјела и превазиђена начела конкурисања по којима се стратешки циљеви компанија своде на остваривање користи од масовне производње, тј. економије обима, јефтиних расположивих фактора производње или ограничавања конкуренције нужно је замјенити модернијим методама конкурисања. Међутим, за успјешност те супституције неопходно је унапређење квалитета националног пословног окружења које између осталог подразумјева унапређење и специјализовање локалних фактора производње, подстицање домаћег ривалитета и конкуренције, те развијање партнерстава између компанија и подржавајућих индустрија.

2) *Предузећа у БиХ своју конкурентност заснивају на наслијеђеним факторским условима, односно компаративним предностима.*
   Највећи број компанија земаља у развоју, попут БиХ, ослања се на компаративне предности, као на извор конкурентске предности, чиме умјесто да побољшавају, само додатно учвршћују своју неповољну позицију у конкурентском окружењу. Типични симптоми оваквог конкурисања огледају се у извозу сировина, полупроизвода и факторски интензивних производа ниске фазе прераде, са занемарљивим удјелом софистицираних знања, информација и иновативних технологија, чиме се, посљедично, остварује ниска додата вриједност. Други уочљив образац је искоришћавање јефтине домаће радне снаге, чиме се надницe одржавају на ниском нивоу, што не води одрживом и дугорочном стварању богатства. Предности које се остварују на поменуте начине краткорочног су карактера, лако се опонашају и немогуће их је одржавати, јер увијек постоји конкуренција у фирмама из других земаља, које имају боље и доступније ресурсе или послују уз ниже трошкове.

3) *Предузећа у БиХ се доминантно ослањају на цјеновне факторе конкурисања.*
   Ослањање на цјеновне факторе конкурентности, у принципу, не мора да буде непожељан образац понашања предузећа, уколико се цјеновно лидерство постиже интензивнијим учешћем нетрадиционалних фактора производње, као што су интелектуални капитал, информације или иновације који обезбјеђују ефикасније производне процесе, као и конкурентску предност у процесима набавке и дистрибуције. Међутим, проблем је што се у БиХ предност заснива, превасходно, на јефтиној радној снази, јефтиној сировинској бази, као и простим производима и полупроизводима за чију производњу нису потребне нарочите инвестиције у знање.

4) *Домаћа предузећа улазе у релативно непривлачне тржишне сегменте, услијед неразумјевања преференција потрошача.*

Добро разумјевање преференција, како постојећих, тако и потенцијалних потрошача, даје прилику предузећу да добро и прецизно одреди своје циљано тржиште. Кроз јасније сагледавање потреба потрошача предузеће се, истовремено, детаљније упознаје и са њиховим начинима и стиловима доношења одлука о куповини, што му помаже да поузданије дефинише производна рјешења којима је те потребе могуће ефикасно задовољити. Предузеће мора бити у стању да врши сегментацију потрошача, по критерију профитабилности сваког купца за фирму. Дакле, економски ресурси предузећа морају бити у највећем дијелу ангажовани и усмјерени на онај сегмент купаца који има највећи позитивни ефекат на профитабилност фирме. У овом смислу, неопходна је позитивна разлика између граничног прихода и граничног трошка задовољења сваког додатног купца.

Овај рад је имао за циљ да истражи колико се неконкурентност предузећа у Босни и Херцеговини може приписати контекстуалним детерминантама и квалитету националног пословног окружења, а колико осмишљености пословања и стратегијама самих предузећа. На основу теоријске елаборације ове проблематике, увида у релевантну литературу и референтна истраживања других аутора, као и резултата властитих емпиријских истраживања кандидат мр Горан Балотић у својој дисертацији указује да се само адекватним стратегијама на нивоу фирме може постићи ефикасније придобијање домаћих и иностраних потрошача, што је предуслов достизања дугорочно одрживе конкурентности и што, по мишљењу Комисије, представља очекивани и логичан слијед истраживања у функцији израде, као и посебан квалитет и научни допринос ове докторске дисертације.

Истраживања у функцији израде ове докторске дисертације су заснована на примјени основних научно-истраживачких метода, као што су метода индукције и дедукције, те дијалектички метод. Метода анализе је примијењена на постојећа теоријска сазнања, као и на емпиријска истраживања која се тичу примјене стратешких концепција изградње конкурентности и њихових ефеката на резултате које остварују домаће компаније, након чега је примјењена метода синтезе, помоћу које су формулисани одговарајући закључци о наведеним импликацијама. Као методолошки конзистентна допуна методи анализе и синтезе кориштена је дескриптивна метода, као и метода класификације. Дескриптивна метода је највише заступљена у ретроспективном дијелу рада у којем је указано на основне елементе и принципе концепта конкурентности, али и у аналитичко-експерименталном дијелу рада гдје се разматрају различити индикатори конкурентности. Методом дедукције, општи и доказани, те класификовани ставови и спознаје из области теорије конкурентности тестирани су на конкретан случај, тј. пословну праксу предузећа у Босни и Херцеговини. У одређеном обиму кориштена је и компаративна метода, прије свега у циљу поређења квалитета националног пословног окружења у БиХ са одабраним групама земаља, као и у циљу испитивања могућности примјене различитих стратегијских концепција у процесу постизања и јачања конкурентске предности домаћих предузећа. Примјена методе компарације дала је основу и за примјену методе генерализације и специјализације указивањем на предности и недостатке примјене различитих концепција и стратегија конкурентности, као и извођењем општих и појединачних закључака који се реферишу на Босну и Херцеговину. Поред тога, за извођење општих и посебних закључака примијењене су методе апстракције и конкретизације. У истраживањима је такође примијењен и метод аналогије. Његова примјена односила се на идентификовање заједничких карактеристика предузећа у оквиру анализираних индустрија, као и у дефинисању излазних стратегија за ова предузећа. Од општих научних метода кориштена је и статистичка метода. Њена примјена подразумјевала је комбиновање кабинетског (деск) и емпиријског истраживања. У емпиријском истраживању је примијењена и статистичка метода, заснована на упитнику, који је обухватио домаћа производна предузећа из одабраних индустрија која своју пословну сферу интересовања граде не само на домаћем, него и на међународном тржишту. На тај начин дошло се до непосредних квалитативних сазнања о моделима и обрасцима доношења пословних одлука анкетираних предузећа и изборима који се у њима врше, а који директно утичу на њихов положај у конкурентском смислу. Тиме је утврђена корелација између квалитета и конзистентности стратегија конкурентности тих предузећа и њихових остварених пословних и конкурентских перформанси.

Утврђивањем истинитости појединих ставова на основу научних чињеница, као и претходно неоспорно доказаних ставова, или супротно, одбацивање и побијање одређених ставова, извршено

је примјеном методе доказивања и оповргавања као најсвеобухватније методе која укључује велики број других метода и методских поступака.
Технике које су коришћене у истраживању у функцији израде ове докторске дисертације су кабинетско или „деск“ истраживање и теренско истраживање. Извршен је увид у расположиву литературу из области предмета истраживања – књиге, чланци у референтним часописима, саопштења са научних скупова и други релевантни извори.

3. Преглед остварених резултата рада кандидата у одређеној научној области

Горан Балотић је рођен 02. марта 1983. године у Сарајеву (Центар). Основну школу уписао је у Олову, а због ратних дешавања у периоду (1992-1996), завршио у Братунцу 1998. године са одличним успјехом. Гимназију општег смјера уписао је у Љубовији (Република Србија), а завршио 2002. године, такође, са одличним успјехом. Исте године уписао је Економски факултет у Источном Сарајеву, на којем је дипломирао 2007. године на тему *"Компаративна анализа функционисања берзи на подручју земаља бивше Југославије"* код ментора проф. др Радомира Божића. Основне студије завршио је са просјечном оцјеном 8,74. Током студирања био је стипендиста Владе Републике Српске (2003-2007) и ангажован као демонстратор на вјежбама из Математике. Постдипломски магистарски студиј, смјер *"Пословне финансије и банкарство"* уписао је 2007. године. Положио је све испите предвиђене наставним планом и програмом и остварио просјечну оцјену 9,10. Магистарску тезу под називом „*Мјесто савремене микроекономије у пракси пословања предузећа у Босни и Херцеговини*“ пријавио је 2011. код ментора проф. др Александра Калмара и успјешно одбранио 2013. године. Докторску дисертацију под називом „Стратегијске концепције и инструменти системског унапређења конкурентности предузећа у Босни и Херцеговини“ пријавио је 18. 6. 2015.
Од октобра 2009. године запослен је као асистент на Економском факултету у Источном Сарајеву, **УНО Теоријска економија** - предмет Микроекономија, док је 2013 изабран у звање вишег асистента, такође на УНО Теоријска економија. У исто звање реизабран је 2018. године. Изводио је или изводи вјежбе на предметима Микроекономија, Основи економије, Економика туризма, Фискална економија, Методологија НИР-а на Економском и Филозофском факултету на Палама.

Преглед остварених резултата рада кандидата у одређеној научној области:

1. Prorok, V., Popović, B., Timotić, V., Balotić, G., *Identification of Key Determinants for the Tourism Performance Improvement in the Western Balkans Countries*, The Second Mediterranean International Congress on Social Sciences, International Vision University, Ohrid, October 10-13,2017

2. Млинаревић, П., Балотић, Г., Мјерење и значај ефикасности туристичког сектора за валоризацију туристичког потенцијала, *Научно-стручна конференција Јахорински пословни форум 2017*, Јахорина, 23-24. фебруар 2017

3. Balotić, G., Mićić, J., Paunović, S., *Impact of the Business Sophistication Indicators on the Real Economic Indicators*, International Scientific Conference, Faculty of Economics, University of Niš, Niš, October 13, 2016

4. Mlinarević, P., Balotić, G., *Democracy and Economic Progress – Delusion or proven Casuality: Case of Transitional Countries*, International Scientific Conference Uniteh, Gabrovo, Bulgaria, November 20-21, 2015

5. Balotić, G., Mlinarević, P., Mićić, J., *Interdepence of doing business indicators on real economic indicators-Case of Five ex Yu Countries*, International Scientific Conference Uniteh, Gabrovo, Bulgaria, November 20-21, 2015

6. Balotić, G., Mićić, J., *Influence of 6 indicators of the Global Competitiveness Index on the real economic indicators*, 10th Annual South East European Doctoral Student Conference (DSC2015), Thessaloniki, Grecce, September 17-18, 2015

7. Vujović, V., Maksimović, M., Mlinarević, P., Balotić, G., *Internet stvari-tehnički i ekonomski aspekti primjene*, Međunarodni naučno - stručni simpozijum INFOTEH - JAHORINA 2015, Jahorina, 18-20. mart 2015

8. Mlinarević, P., Balotić, G., Popović, B., *Uticaj finansijskih mjera države na dostupnost i cijenu kapitala*, Međunarodni naučni skup EKONBIZ, Bijeljina 03-04. jul 2014, publikovano u časopisu Novi ekonomist, Bijeljina, 2015

9. Balotić, G., Mlinarević, P., *Principi nove ekonomije i njihove implikacije na podizanje nivoa konkurentnosti*, Međunarodni naučni skup EKONBIZ, Bijeljina, 30-31. maj 2013, publikovano u časopisu Novi ekonomist, 2014

10. Балотић, Г., *Анализа конкурентности привреде и пословног амбијента у БиХ у свјетлу актуелних међународних годишњих извјештаја*, Зборник Економског факултета Пале,2013

11. Млинаревић, П., Балотић, Г., *Ефекти конкурентности туристичке понуде на привредни раст*, II Научно-стручна конференција Јахорински пословни дани – Предузетништво, гастрономија, туризам 05.-09.03.2013, Јахорина

12. Ђерић, Б., Балотић, Г., Млинаревић, П., *Рефлексије имића БиХ на њену економску перспективу*, Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву, Година III, бр.2/2012, стр.1-20

13. Шарчевић, М., Балотић, Г., *Међузависност мотивације запослених и продуктивности у предузећу*, Зборник Економског факултета Пале, 2011

4. Оцјена о испуњености обима и квалитета у односу на пријављену тему (по поглављима)[2]

Докторска дисертација кандидата мр Горана Балотића, Вишег асистента под насловом **„**Стратегијске концепције и инструменти системског унапређења конкурентности предузећа у Босни и Херцеговини**“** презентована је на 392 стране, компјутерски сложене и форматиране, формата А4, прореда 1,5, горње и десне маргине 2,5 цм, доње и лијеве маргине 3,5 цм. Дисертација се састоји од апстракта на српском и енглеском језику, пописа скраћеница, слика, графикона и табела, садржаја, увода, пет поглавља, закључка и списка коришћене литературе. Приликом израде дисертације кандидат је користио европски систем за цитирање коришћене литературе. Резултати истраживања су презентовани прегледно и разумљиво.
Предмет, циљ и резултате истраживања у функцији израде докторске дисертације кандидат је, поред увода и закључка, презентовао кроз сљедећа поглавља:

1. Улога и значај конкурентности у ери интеграција и отвореног тржишта;
2. Основни генератори и принципи конкурентске предности;
3. Ефекти и обрасци неконкурентног понашања у пракси предузећа у БиХ;
4. Баријере јачању конкурентских способности и правци стратешког реструктурирања;
5. Перспективе домаћих предузећа у свјетлу унапређења њихове конкурентности.

Квалитетом и обимом истраживања кандидат је, по мишљењу Комисије, успјешно одговорио на изазове постављених хипотеза. У наставку овог дијела Извјештаја научну и стручну јавност упознајемо са основним поглављима ове дисертације као оригиналног научно-истраживачког рада.
Прво поглавље је фокусирано на разматрање феномена конкурентности са теоријског и друштено-историјског аспекта, као и са позиције актуелности и релевантности теме у данашњем тренутку.

[2]Испуњеност обима и квалитета у односу на пријављену тему, нарочио, треба да садржи: аналитички и системски прилаз у оцјењивању истраживачког постављеног предмета, циља и задатака у истраживању;испуњеност научног прилаза доказивања тврдњи или претпоставки у хипотезама, са обрадом података

Резултати истраживања су синтетизовани кроз сљедећа четири потпоглавља: (1) Конкурентност као савремени друштвено-економски феномен; (2) Појмовно одређење конкурентности; (3) Историјске поуке развоја концепта конкурентности – од компаративне до конкурентске предности; (4) Најзначајније одреднице националног пословног окружења.

Друго поглавље је фокусирано на основне инструменте који се примјењују у анализи конкурентности, а затим и на генераторе, односно изворе конкурентске предности на нивоу предузећа. Такође се разматрају, у теорији развијене стратегије конкурентске предности, као и алтернативне стратегије, укључујући ту и компарацију која се врши између њих. Резултати истраживања ове проблематике презентовани су кроз такође четири потпоглавља: (1) Основни инструменти анализе конкурентности; (2) Генератори и стратегије конкурентске предности; (3) Концепција нове економије и њене импликације на конкурентност предузећа; (4) Алтернативне стратегије конкурентности – Стратегија плавог океана.

У *трећем поглављу* кандидат је презентовао резултате властитог деск истраживања кроз пресјек званичних података о дометима извозних перформанси БиХ и спроведену анализу снага и слабости домаћег конкурентског окружења, која се темељи на анализи релевантних индикатора из различитих међународних извјештаја. Резултати истраживања ове проблематике су презентовани кроз пет потпоглавља: (1) Извозни лимити привреде у БиХ и неповољна структура робне размјене; (2) Анализа индикатора конкурентности привреде и пословног амбијента у БиХ; (3) Анализа снага и слабости домаћег конкурентског окружења; (4) Основни обрасци неконкурентног понашања предузећа карактеристичних за земље у развоју (ЗУР); (5) Обрасци и посљедице неконкурентног понашања домаћих предузећа.

У четвртом поглављу кандидат мр Горан Балотић је презентовао резултате властитог емпиријског истраживања које је спровео у облику теренског анкетног истраживања међу предузећима прерађивачке индустрије БиХ. Кандидат је своју концепцију, методологију и резултате истраживања презентовао кроз девет потпоглавља: (1) Утицај конкурентских стратегија на реалне индикаторе; (2) Анализа структуре и индикатора успјешности предузећа реалног сектора БиХ; (3) Концептуални модел истраживања; (4) Методологија анкетног истраживања; (5) Анализа пословне софистицираности и конкурентских стратегија предузећа у БиХ; (6) Анализа квалитета и конзистентности стратегија конкурентности; (7) Анализа утицаја квалитета и конзистентности стратегија на пословне и конкурентске перформансе; (8) Анализа детерминирајућих варијабли и баријера јачању конкурентских способности домаћих предузећа (интерне и екстерне баријере) и правци стратешког репозиционирања и (9) Национално пословно окружење и утицај на стратегије на микро нивоу.

На крају, на основу теоријске елаборације и резултата властитих емпиријских истраживања којима се кроз претходна четири поглавља идентификују системска ограничења и слабости пословног окружења у БиХ, као и недостаци конкурентских стратегија на нивоу њених предузећа, кандидат у *петом поглављу* разматра и презентује системске мјере и оквир за унапређење конкурентности предузећа у БиХ. Ова проблематика је синтетизована и презентована кроз сљедећа три потпоглавља: (1) Потенцијали и перспективе домаћих предузећа; (2) Институционалне и системске претпоставке за унапређење контекстуалних детерминанти и улога економских политика и (3) Дефинисање оквира (платформе) успјешних стратегија за домаћа предузећа.

На основу свега наведеног, Комисија закључује да докторска дисертација кандидата мр Горана Балотића квалитетом истраживања у функцији њене израде, те презентованом структуром и обимом испуњава све услове и захтјеве који су предвиђени за израду квалитетног докторског рада.

5. Научни резултати докторске дисертације

На бази детаљног увида у докторску дисертацију Комисија стоји на становишту да је кандидат успјешно реализовао постављене циљеве истраживања и доказао постављене хипотезе. Кључни проблем привреде и индустрије Босне и Херцеговине огледа се у ниском нивоу конкурентности њених предузећа. Тај проблем доприноси структурној неравнотежи у привреди, која се огледа кроз неповољну структуру извозних добара у којој доминирају производи ниже фазе финализације, односно ресурсно и радноинтензивни производи са малим удјелом додате вриједности. Проблем додатно усложњава неповољни однос размјене, с обзиром да се доминантно увозе скупљи производи вишег степена технолошке обраде и софистицираности. На тај начин се генерише дефицит у спољнотрговинској размјени који лимитира економски развој БиХ. Да би се десиле жељене структурне промјене, које би ојачале количину, структуру и

вриједност домаће понуде, односно извоза, важна је ефикасна координација носилаца економске политике и самих предузећа. Задатак државе је да одговарајућим сетом мјера обезбједи услове за унапређење пословног амбијента и стимулише развијање извозних перформанси домаћих произвођача. С друге стране, предузећа, као главни креатори вриједности и носиоци конкурентности, морају стратешки да се позиционирају у оквиру своје гране и тржишта на којем дјелују, као и да се преоријентишу на оне факторе који у савременим тржишним условима генеришу већу додату вриједност. Двије најважније детерминанте, које фундаментално одређују конкурентност предузећа су осмишљеност пословања и стратегија предузећа (пословна софистицираност) и квалитет националног пословног окружења у којем та предузећа послују. Полазећи од тога, кандидат је ове двије компоненте микроекономске конкурентности ставио у фокус истраживања како би показао у којој мјери оне умањују способност конкурисања предузећа у БиХ. Како би сагледао и оцијенио квалитет националног пословног окружења и системских одредница конкурентности кандидат је користио званичне податке из девет релевантних међународних извјештаја. У том смислу, обухваћен је 151 индикатор, у временском раздобљу од 5 и више година, који у одређеном степену обликује конкурентско окружење у БиХ. У циљу јаснијег сагледавања и тумачења вриједности и значаја појединих фактора, као алат у истраживању коришћена је benchmark метода. Уз помоћ ње је за сваки од 47 индикатора, издвојених из 6 различитих извјештаја (Глобални индекс конкурентности, Лакоћа пословања, Индекс глобалне иновативности, Индекс перцепције корупције, Индекс економских слобода, Индекс развоја људског капитала), одређена позиција Босне и Херцеговине у односу на двије референтне групе земаља (ЕУ5 и ЦЕФТА-у), које су за БиХ релевантне како због доминантног учешћа у обиму спољнотрговинске размјене, тако и због сличног економског, институционалног и ширег друштвено-политичног и културног наслијеђа. Спроведена анализа је показала да је по малом броју индикатора БиХ једнако или боље оцијењена у односу на ЕУ5 (7 од 47), али и у односу на ЦЕФТА-у (10 од 47). Фактори, гдје је примјетно умјерено или прилично заостајање за ЕУ5, могу се груписати у неколико сегмената: административне процедуре (у вези са плаћањем пореза и у вези са међународном трговином), институционално-правни аспекти (провођење уговора, заштита инвеститора, слобода инвестирања, регистрација власништва, покретање бизниса и затварање фирме), уређеност и ефикасност тржишта (ефикасност тржишта рада, тржишта роба и софистицираност тржишта), монетарно-финансијски аспекти (монетарне слободе, развијеност финансијског тржишта), макроекономско окружење, развој људског капитала и технолошка оспособљеност. Драстично заостајање је присутно по основу 22 посматрана индикатора, који се могу категоризовати на институционално-административна подручја (ефикасност судства и институција, заштита власничких права, интегритет власти, перцепција корупције, ефикасност администрације - нпр. у издавању грађевинских дозвола или прикључака на електричну енергију), инфраструктуру, квалитет инпута (иновативност инпута, високо образовање и обука), квалитет аутпута (знање и технолошки аутпут, креативност аутпута), иновације, те квалитет пословања (софистицираност пословања, слободе пословања, рацио ефикасности иновација). Ова анализа такође је показала да БиХ у односу на земље ЦЕФТА-е заостаје по 37 фактора (од укупно посматраних 47), при чему је за њих 8 евидентно драстично заостајање. То су: административно-институционално подручје, пореско оптерећење и јавна потрошња, доступност кредита, недовољна развијеност финансијског тржишта и неефикасност тржишта роба и тржишта рада, низак ниво технолошке оспособљености, нижи квалитет инфраструктуре, низак ниво квалитета високог образовања и обуке, као и у сфери иновација и аутпута заснованих на знању, технологији и креативности. Критично заостајање је присутно у подручјима услова пословања привредних субјеката (слобода пословања, слобода инвестирања, лакоћа покретања бизниса), те у читавом сегменту пословне софистицираности, која представља срж микроконкурентности. Даљом анализом, путем груписања разматраних индикатора на оне у којима је БиХ на свјетском нивоу рангирана добро, просјечно или лоше, дошло се до сазнања да је од укупно 151 индикатора само њих 15 оцијењено добро (изнад свјетског просјека), 38 индикатора су оцијењени просјечно (на нивоу свјетског просјека), док је чак 98 индикатора оцијењено лоше и по њима БиХ је рангирана испод 90. позиције у свијету. Притом, од поменутих 98 индикатора, код њих 54 јасно је изражен тренд погоршања. Синтетички посматрано, овај сегмент истраживања је недвосмислено показао да су у односу на свјетски просјек најкритичнија подручја, која лимитирају и дестимулирајуће дјелују на унапређење конкурентности предузећа и читаве привреде у БиХ: институције и владавина права (преко 20 индикатора), ефикасност тржишта роба, рада и финансијског тржишта, софистицираност пословања домаћих предузећа, инфраструктура, иновације, високо образовање и технологија. У циљу анализе квалитета

пословног окружења у Босни и Херцеговини, кандидат је посебно испитивао утицај 30 фактора, груписаних у четири категорије Портеровог дијаманта националне конкурентности, како би примјеном методе главних компоненти издвојио оне факторе који имају највећи утицај на пословно окружење у БиХ. Након тога, примјеном одговарајућих регресионих модела испитао је утицај издвојених фактора на квалитет стратегија предузећа и ниво и динамику њихове конкурентности. Као варијабла која апроксимативно репрезентује квалитет стратегија предузећа узета је природа конкурентске предности, док ниво и динамику конкурентности предузећа апроксимативно репрезентују износи процентуалног учешћа додате вриједности индустрије у БДП-у, односно годишње стопе раста додате вриједности у индустрији. Спроведена анализа показала је да 14 фактора националног пословног окружења, који сачињавају прву издвојену компоненту, има статистички значајан позитиван утицај на природу конкурентске предности, односно квалитет стратегија конкурентности на нивоу предузећа у БиХ. Истовремено, ти фактори из прве компоненте имају статистички значајан утицај и на другу зависну варијаблу у овом моделу - учешће додате индустријске вриједности у БДП-у. Надаље, додатних 6 фактора, који сачињавају трећу компоненту ове анализе, имају позитиван утицај на годишњу стопу раста додате индустријске вриједности. Ако се узму у обзир чињенице да је додата индустријска вриједност један од важнијих индикатора конкурентности предузећа, као и то да природа конкурентске предности има статистички значајан утицај на додату индустријску вриједност, што је такође потврђено у раду, долази се до генералног закључка да институционално окружење и пословна клима у БиХ умањују способност домаћих фирми да дефинишу и развију софистициране и одрживе стратегије конкурисања, чиме је доказана прва помоћна хипотеза. Анализом се дошло до сазнања да су кључна подручја унапређења услова националног пословног окружења, која имају највише импликација на софистицираност стратегија конкурисања предузећа у БиХ, она која се односе на унапређење факторских услова, прије свега фактори иновационе и административне инфраструктуре. Иновациона инфраструктура подразумјева већу доступност компетентног и софистицираног људског капитала, снажнију улогу научно-истраживачких институција, те интензивнију сарадњу између високообразовних институција и индустрије на пољу истраживања и развоја. Дакле, налази у овом сегменту истраживања су показали да је неопходно интензивније учешће интелектуалног капитала у структури фактора производње домаћих предузећа, веће ослањање на знање, те снажнија интеракција науке и пословања домаћих компанија, како би оне биле у стању да развијају стратегије окренуте ка софистицираније начину пословања у свим фазама, од производње до тржишног наступа и надметања. Упоредо са јачањем иновационе инфраструктуре неопходно је унапређење административне инфраструктуре, имајући у виду прије свега трошкове који произилазе из неефикасности администрације и значајно присутне корупције који се преваљују на сама предузећа, смањујући њихову ефикасност, профитабилност и цјеновну конкурентност. Фактор који је у овом истраживању показао висок утицај на природу конкурентске предности је степен оријентисаности ка потрошачима, чиме је потврђена претпоставка да је квалитет конкурентских стратегија већи, утолико што је и степен оријентације ка потрошачу већи. Узевши, притом, у обзир да је БиХ по оба индикатора додијељена ниска оцјена, закључује се да компаније у БиХ своју конкурентност не темеље на потрошачу, што је касније потврђено и кроз примарно емпиријско истраживање.

Како би се оцијенила способност домаћих предузећа да у условима неповољног пословног амбијента развијају софистициране стратегије кандидат је спровео два истраживања. Секундарно истраживање имало је за циљ да испита и утврди утицај стратегијских избора домаћих предузећа на реалне макроекономске индикаторе, док се примарним истраживањем испитивао њихов утицај на микроекономске индикаторе, односно пословне и конкурентске перформансе предузећа. Због ограничености временске серије података, као основни методолошки алат у секундарном истраживању коришћена је економетријска панел анализа, којом се анализирао утицај независне варијабле - природа конкурентске предности - на изабране три варијабле које репрезентују макро конкурентност, при чему су коришћени расположиви подаци за 5 земаља ЦЕФТА-е у временској серији од 2006-2016. Природа конкурентске предности овдје је узета, апроксимативно, као репрезент квалитета конкурентских стратегија које се проводе на нивоу појединачних фирми у БиХ (и осталих посматраних земаља) и која се оцјењује путем Извјештаја о глобалној конкурентности. Као зависне варијабле које репрезентују макро конкурентност изабрани су: процентуални раст учешћа вриједности извоза роба и услуга у БДП-у, процентуални раст учешћа додате вриједности индустрије у укупном БДП-у, те индекс робне размене, који се рачуна као процентуални омјер индекса вриједности извозне јединице према индексу вриједности увозне јединице, мјерено у односу на базну годину. С обзиром на постојање три зависне варијабле,

конструисана су три панел модела. Оцијењена три панел модела показала су да у случају посматраних земаља, међу којима је и БиХ, квалитет стратегија које се проводе на нивоу појединачних компанија директно утиче на раст учешћа извоза роба и услуга у укупном бруто домаћем производу, на раст учешћа додате вриједности индустрије у укупном бруто домаћем производу, те на раст индекса робне размјене, тј. на већи раст индекса извозне јединице у односу на индекс увозне јединице. То потврђује тезу да би унапређењем стратегија на микро нивоу, које би тежиште помјериле ка нецјеновним облицима конкурисања, те сложенијим производима веће додате вриједности, извозне перформансе посматраних земаља, па тако и БиХ, биле значајно побољшане, што је показао и оцијењени модел. Добијени резултати секундарног истраживања послужили су као база за примарно истраживање у раду којим је кандидат настојао да оцијени квалитет стратегија на микро нивоу и утврди у којој мјери он одређује квалитет конкурентских и пословних перформанси предузећа у БиХ. Притом, квалитет стратегија на микро нивоу сагледаван је на основу три важна елемента успјешности сваке стратегије, а то су експлицитни избор предмета, начина и мјеста конкурисања. Примарно емпиријско истраживање спроведено је на репрезентативном узорку од 71 предузећа прерађивачке индустрије БиХ од којих су прикупљени примарни квалитативни подаци који су затим обрађени примјеном статистичких метода корелације и хи квадрат теста. Ово истраживање је резултирало важним закључцима који указују на квалитет стратегија конкурентности које се примјењују на нивоу предузећа у БиХ. Тако се на основу одговора анкетираних предузећа дошло до спознаје да у погледу стратегијског избора предмета конкурисања, већина предузећа у БиХ одлуку о производу који ће пласирати на тржиште доноси искључиво полазећи од ресурса којима тренутно располаже и анализе трошкова, што потврђује тезу да су предузећа у БиХ претежно ресурсно оријентисана. Такође, већина предузећа (укупно 66% анкетираних) сматра да је њихова главна предност што комбинују расположиве ресурсе на најјефтинији начин, што природно намеће и упућује на цјеновно конкурисање на тржишту. Додатно, укупно 51% анкетираних предузећа прости људски рад (фактор рад) рангира изнад фактора интелектуални капитал, што је неочекивано, имајући у виду важност која се у данашњем свијету исцрпљујућих конкурентских надметања приписује интелектуалном капиталу, као важном генератору конкурентске предности. Поред тога, висок проценат анкетираних предузећа (укупно 42%) се у производњи углавном ослања на употребу расположивих сировина, материјала и ефикасност радне снаге уз примјену постојеће технологије, док се мањи проценат ослања на примјену најновијих технологија, информација, савременог маркетинга и знања високообразованог кадра. Претходне чињенице верификовале су другу помоћну хипотезу, која претпоставља да предузећа у БиХ своју конкурентност заснивају на наслијеђеним факторским условима, односно компаративним предностима. У погледу стратегијског избора начина конкурисања, на основу одговора анкетираних предузећа, дошло се до важних спознаја. Наиме, истраживање је показало да од укупног броја анкетираних предузећа, само 31% настоји да се надмеће на тржишту нижом цијеном, док је већи проценат оних који истичу да превасходно настоје да конкуришу квалитетом и јединственошћу понуде. Већина анкетираних предузећа је потврдила да настоји потрошачима испоручити захтијевани квалитет, без обзира на трошкове, као и да настоји да се диференцира од конкуренције и да купцима понудити оригинална рјешења и јединствену вриједност. Истовремено је утврђено да, упркос настојању већине домаћих предузећа да бирају да конкуришу квалитетом и јединственошћу понуде, тржишта на којима наступају, супротно њиховим намјерама и очекивањима, смјештају их у подручја цјеновног надметања, чиме су принуђени да конкуришу ниском цијеном. О томе свједочи податак да код највећег броја анкетираних предузећа, њих 42%, главни производ има нижу цијену у односу на постојеће конкуренте на тржиштима гдје послују, што је у супротности са основним постулатима стратегије диференцирања. То, свеукупно гледано, дјелимично потврђује трећу помоћну хипотезу да се предузећа у БиХ доминантно ослањају на цјеновне факторе конкурисања, те да своју конкурентност заснивају на нижим цијенама у односу на директну конкуренцију. Иако, по исказаним тврдњама анкетираних предузећа доминира увјерење да њихов производ испуњава високе стандарде квалитета и да га одликује јединственост, очигледно је да на тржиштима гдје се пласира није препознат као такав, што их приморава да наступају са нижим цијенама. Кандидат указује да један од разлога смјештања производа домаћих предузећа у подручја цјеновног надметања лежи у погрешним изборима сегмената тржишта који се опслужују, што је посљедица недовољног разумијевања преференција потрошача на тржиштима гдје наступају. Наиме, у погледу стратегијског избора мјеста конкурисања на основу одговора анкетираних предузећа дошло се до индикативних сазнања. Истраживање је, између осталог, показало да висок проценат анкетираних предузећа нема јасно издиференциран став о

питању карактера тржишта на којем наступају. Чак 31%, од укупног броја анкетираних предузећа не врши детаљно истраживање тржишта, него се ослања на информације о купцима које добија путем посредника и дистрибутера, а додатних 11% нема јасан став по питању начина прибављања информација са тржишта. Скоро четвртина анкетираних предузећа (24%) нема никакве информације о својим крајњим потрошачима. Резимирајући претходно наведено, потврђено је да предузећа у БиХ улазе у релативно непривлачне тржишне сегменте, услијед неразумијевања преференција потрошача, чиме је у потпуности потврђена четврта помоћна хипотеза. Иако, по исказаним тврдњама, већина анкетираних предузећа врши редовна истраживања тржишта, евидентан је висок проценат предузећа која немају никакве информације о својим крајњим купцима, као и оних предузећа која до тих информација долазе искључиво посредним путем, преко дистрибутера или купаца на велико. Истраживање је показало да предузећа добијене информације са тржишта не користе у довољној мјери да би пронашли најпожељнији тржишни сегмент, него их претежно користе да би унаприједили производ. На основу детаљне анализе конкурентских стратегија сваког од 71 анкетираног предузећа, утврђено је да највећи број предузећа, 47 предузећа од укупно 71 (или 66%) проводи претежно до дјелимично неконзистенту стратегију конкурентности. Рефлектујући вриједности узорка на читаву популациону масу испитивања (прерађивачку индустрију) кандидат закључује да су код предузећа из прерађивачке индустрије у БиХ већим дијелом присутне стратегије које нису конзистентне, односно јасно профилисане и усмјерене. Да би се у потпуности верификовала главна хипотеза у овом раду, да је у случају предузећа у БиХ недостатак јасног стратегијског усмјерења (неконзистентност стратегија) кључни узрок њихове неконкурентности, који се одражава на њихове пословне и конкурентске перформансе, неопходно је било испитати и утврдити степен корелације између ових варијабли. Резултати овог сегмента истраживања потврдили су да постоји висок степен корелације (0,575) између квалитета и конзистентности стратегија конкурентности и укупних конкурентских перформанси предузећа. Истовремено квалитет стратегија конкурентности је у статистички значајној корелацији и са укупним пословним перформансама предузећа (0,332). Такође, сваки аспект стратегије конкурентности корелира са укупним конкурентским перформансама предузећа: избор предмета конкурисања (0,383), избор начина конкурисања (0,300) и нарочито, избор мјеста конкурисања (0,696). Сличан ниво повезаности између посматраних варијабли уочен је и примјеном хи-квадрат теста. Наиме, сва анкетирана предузећа која имају слабе пословне перформансе истовремено имају и неконзистентне стратегије (од потпуно до претежно неконзистентних) и обрнуто, од укупно 15 предузећа која имају јасно дефинисане стратегије конкурентности (значајно или потпуно конзистентне) њих 14 имају и добре пословне перформансе. Кандидат изводи закључак да предузећа са лошим стратегијама конкурентности могу имати добре пословне перформансе (због краткотрајног утицаја и других фактора на пословање), али предузећа са добрим стратегијама конкурентности не могу имати лоше пословне перформансе. До сличног закључка кандидат је дошао и када је ријеч о вези између конкурентских стратегија и конкурентских перформанси. Сва анкетирана предузећа која имају слабе конкурентске перформансе истовремено имају и недефинисане стратегије (потпуно или значајно неконзистентне). Предузећа која имају просјечне конкурентске перформансе највећим дијелом имају и неконзистентне стратегије (од 21 предузећа, таквих је 17), док предузећа која имају добре конкурентске перформансе, скоро у половину случајева имају и квалитетне и конзистентне стратегије конкурентности. До сличног закључка се долази и ако се обрнуто посматрају варијабле. Од 47 предузећа са неконзистентним стратегијама (од потпуно до претежно), њих 26 има добре конкурентске перформансе (што је око 55%), док од 24 предузећа са конзистентним и квалитетним стратегијама конкурентности (од претежно до потпуно), њих 20 има добре конкурентске перформансе (што је око 83%). На основу предочених аргумената кандидат је закључио да ће предузећа која имају боље конкурентске стратегије, имати утолико и боље конкурентске перформансе. Тиме је потврђена и главна хипотеза у овоме раду, да је у случају предузећа у БиХ недостатак јасног стратегијског усмјерења (неконзистентност стратегија) кључни извор њихове неспособности конкурисања, који се одражава на њихове конкурентске перформансе. На тај начин, на бази резултата емпиријских истраживања у раду, кандидат дефинише модел који показује на који начин предузећа, кроз измијену и унапређење елемената својих стратегија, могу да унаприједе свој конкурентски положај и резултате које постижу у свом пословању. Резултати наведених истраживања омогућили су да се формулише научно утемељени оквир са предложеним мјерама и активностима за унапређење развоја пословног окружења и постојећих конкурентских стратегија на нивоу предузећа у БиХ, у циљу повећања успјешности њиховог пословања и достизања нивоа одрживе конкурентности.

6. Примјењивост и корисност резултата у теорији и пракси[3]

Ова докторска дисертација се бави питањем квалитета националног пословног окружења у БиХ и стратегија конкурентности које се примјењују на нивоу њених предузећа, са становишта утицаја које поменуте варијабле имају на њихову конкурентску способност и пословне резултате које постижу. У Босни и Херцеговини до сада није спроведено детаљно истраживање које би показало на који начин се кроз унапређење поменутих одредница микроконкурентности могу унаприједити конкурентске и пословне перформансе домаћих предузећа. Резултати до којих се дошло у овом истраживању идентификовали су субјективне слабости домаћих предузећа и њихова ограничења у томе да конституишу јасно профилисане стратегијске изборе којим би постизали одрживу конкурентску предност. Значајан допринос представљају истраживачки сегменти дисертације, који су указали на критична подручја националног пословног окружења која онемогућавају предузећа у томе да развијају конкурентске вјештине и софистицираније стратегије надметања. Истовремено, указали су на иманентне слабости и недостатке њихових постојећих стратегијских концепција и у складу са тим понудили одговарајуће приједлоге и правце њиховог побољшања. Добијени резултати као и приједлози унапређења микроекономског подручја конкурентности Босне и Херцеговине представљају значајан научни допринос, не само за микроекономску теорију, него и за домаће привредне субјекте, креаторе економских политика и ширу академску заједницу.

7. Начин презентирања резултата научној јавности[4]

Имајући у виду несумњиви квалитет и актуелност резултата истраживања презентованих у овој дисертацији, Комисија сматра да је пожељно да се поједини сегменти истраживања и спознаја до којих је кандидат дошао презентују научној и стручној јавности кроз радове публиковане у научним и стручним публикацијама, те представљене на конференцијама, округлим столовима и/или научним скуповима. Дио резултата истраживања је презентован на научним скуповима и конференцијама током 2016. године у Нишу, 2015. године у Солуну и Габрову, те 2014. у Бијељини, кроз радове наведене у 3. дијелу овог Извјештаја - Преглед остварених резултата рада кандидата у одређеној научној области. Препоручујемо објављивање и осталих резултата истраживања у функцији израде ове дисертације, а ако буде могуће и штампање овог научног рада у цјелини.

8. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ[5]

На основу детаљног увида у завршену докторску дисертацију кандидата мр Горана Балотића, вишег асистента под насловом: „Стратегијске концепције и инструменти системског унапређења конкурентности предузећа у Босни и Херцеговини“, и свега претходно наведеног у овом Извјештају, Комисија сматра да је кандидат позивајући се на релевентне изворе и систематизујући доступну литературу примјеном одговарајућих научних методологија успјешно реализовао постављене циљеве истраживања, тестирао постављене истраживачке хипотезе и остварио очекиване резултате научног истраживања.

Комисија потврђује да је докторска дисертација урађена у складу са пријавом коју је одобрило Наставно-научно вијеће Економског факултета у Палама и Сенат Универзитета у Источном Сарајеву, у погледу предмета, циља и метода истраживања и иницијалног садржаја дисертације. Циљ истраживања је реализован, а докторска дисертација је резултат оригиналног истраживања кандидата. Кандидат мр Горан Балотић је систематично и критички приступио истраживачком проблему стратегијских концепција и инструмената системског унапређења конкурентности предузећа у Босни и Херцеговини, успјешно тестирао постављене хипотезе и предложио одређене активности у циљу побољшања различитих елемената конкурентских стратегија, фактора националног пословног окружења и мјера које је на микро и макро нивоу неопходно спровести како би се унаприједила конкурентност предузећа у БиХ.

По мишљену Комисије ова дисертација пружа значајан научни али и практични допринос унапређењу економске теорије и праксе пословања предузећа у подручјима побољшања праваца и елемената стратегијских концепција и системских рјешења неопходних за унапређење конкурентности у БиХ.

На основу свега наведеног Комисија позитивно оцјењује урађену докторску дисертацију и

[3] Истаћи посебно примјењивост и корисност у односу на постојећа рјешења теорије и праксе

[4] Наводе се радови докторанта у зборницима и часописима у којима су објављени (истраживачки проблеми и резултати предмета истраживања докторске дисертације)

[5] У закључку се, поред осталог, наводи и назив квалификације коју докторант стиче одбраном тезе

предлаже Наставно-научном вијећу Економског факултета Пале и Сенату Универзитета у Источном Сарајеву да прихвати Извјештај о оцјени докторске дисертације „Стратегијске концепције и инструменти системског унапређења конкурентности предузећа у Босни и Херцеговини“, **и да кандидату мр Горану Балотићу, вишем асистенту, одобри јавну одбрану докторске дисертације и стицање титуле доктора економских наука.**

Пале, 7. мај 2019. године

Комисија:

1. **Др Радомир Божић**, у звању редовни професор (НО Друштвене науке, УНО Рачуноводство и Пословне финансије, Универзитет у Источном Сарајеву, Економски факултет у Палама), предсједник Комисије;

_____

2. **Др Љиљана Максимовић**, редовни професор (НО Друштвене науке, УНО Општа економија и привредни развој, Економски факултет Крагујевац), ментор и члан Комисије;

_____

3. **Др Младен Ребић**, ванредни професор (НО Друштвене науке, УНО Теоријска економија, Економски факултет Пале), члан Комисије;

_____